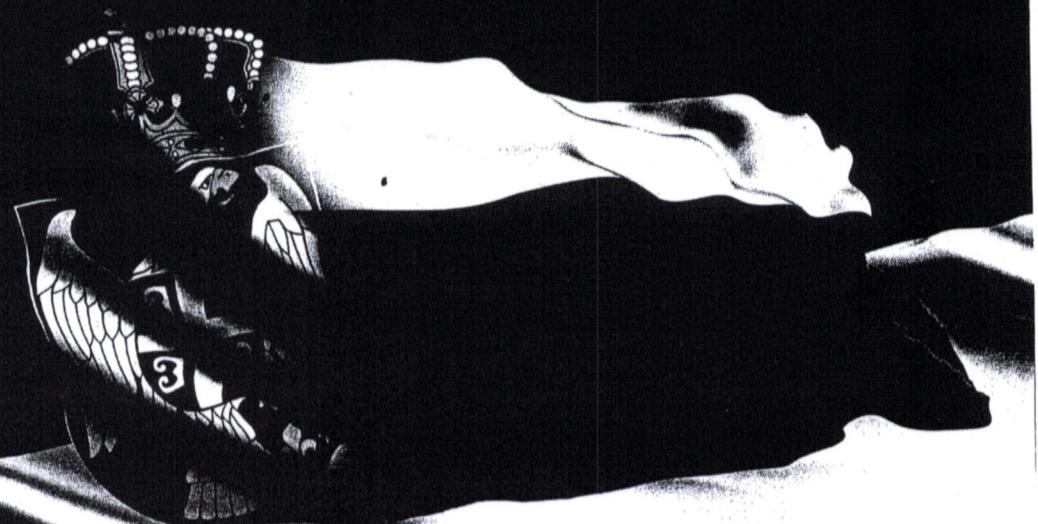

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ЗБОРНИК РАДОВА

Међународни научни скуп ИПЕС-СР 2013

„Искуства и перспективе економске сарадње Србије и Русије“

Международная научная конференция ИПЕС-СР 2013

„Опыты и перспективы экономического сотрудничества Сербии и России“

International Scientific Conference IPES-SR 2013

Experiences and perspectives of economic cooperation between Serbia and Russia

**УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

ЗБОРНИК РАДОВА

**Међународни научни скуп ИПЕС-СР 2013
Искуства и перспективе економске сарадње Србије и
Русије**

**Международная конференция ИПЕС-СР 2013
Опыты и перспективы экономического сотрудничества Сербии и
России**

**International scientific conference IPES-SR 2013
Experiences and perspectives of economic cooperation between Serbia
and Russia**

Новембар, 2013.

ЗБОРНИК РАДОВА

Међународни научни скуп ИПЕС-СР 2013
Искуства и перспективе економске сарадње
Србије и Русије

Межународная конференция ИПЕС-СР 2013
Опыты и перспективы экономического
сотрудничества Сербии и России

International scientific conference IPES-SR 2013
Experiences and perspectives of economic
cooperation between Serbia and Russia

ISBN 978-86-80127-69-9

Проф. д-р. Сергей Николаевич
Глаголев - Ректор Белгородский
государственный технологический
университет им. В.Г.Шухова, Россия,
Проф. д-р Дорошенко Юрий А. - Декан
Белгородский государственный
технологический университет им. В.Г.
Шухова, Россия,
Проф. д-р. Никифорова Евгения П. -
Заместитель декана, Белгородский
государственный технологический
университет им. В.Г. Шухова, Россия,
Проф. д-р Сергей Куприянов В. -
Кафедра международной экономики и
менеджмента, Белгородский
государственный технологический
университет им. В.Г. Шухова, Россия,
Проф. д-р Бухонова Софья М. - Отдел
Финансовый менеджмент,
Белгородский государственный
технологический университет им. В.Г.
Шухова, Россия
Проф. др Срећко Милачић, Ректор
Универзитета у Приштини, Косовска
Митровица, Србија,
Проф. др Звездица Симић, декан
Економског факултета Универзитета у
Приштини, Косовска Митровица,
Србија,
Проф. др Јагош Зеленовић, Економски
факултет Универзитета у Приштини,
Косовска Митровица, Србија,
Проф. др Тања Вујовић, продекан за
наставу Економског факултета
Универзитета у Приштини, Косовска
Митровица, Србија,
Проф. др Славиша Трајковић, продекан
за НИР Економског факултета
Универзитета у Приштини, Косовска
Митровица, Србија,
Проф. др Иван Миленковић,
Економски факултет Универзитета у
Приштини, Косовска Митровица,
Србија, Економски факултет у
Суботици Универзитета у Новом Саду,
Нови Сад, Србија

Издавач:

Економски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској
Митровици
(Колашинска 156, 38220 Косовска Митровица,
Србија)

За издавача:
проф. др Звездица Симић, декан

Главни и одговорни уредник:
проф. др Славиша Трајковић

Секретар редакционог одбора и
техничка припрема:
дипл. инж. Срђан Милосављевић

Тираж: 300 примерака
Штампа: Кварт - Краљево

Редакциони одбор:

Проф. д-р. Сергей Николаевич
Бабурин - Ректор Русский
государственный торгово-
экономический университет, Москва,
Россия,
Проф. др Петар Пајковић - Заменик
начелника одсека за међународну
сарадњу, Руски државни трговинско-
економски универзитет, Москва,
Русија,

УДК: 321.02

ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ ЕКОНОМСКЕ САРАДЊЕ РУСИЈЕ И СРБИЈЕ

**POLITICAL ASPECTS OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN RUSSIA
AND SERBIA**

Екатерина Ентина

доцент катедре за светску политику, Национални истраживачки
универзитет "Висока школа економије"

Сажетак: Чланак је посвећан анализи економских односа између Србије и Русије. Посебна пажња је поклоњена утицају политике на перспективу развоја економских односа. Аутор доказује да је, без обзира на јасну европску усмереност савремене Србије, ова земља има са Русијом трајне традиционалне везе. Питање је у томе како их користити на најбољи начин. У чланку се показују различите алтернативе развоја ове могућности.

Кључне речи: политички утицај, троугао Србија - ЕУ - Русија, економски односи Русије и Србије, стратешко спољнополитичко планирање.

***Abstract:** Article is devoted to the analysis of economic cooperation between Serbia and Russia. A lot of attention is passed towards the question on political influence to the perspective of the development of these economic relations. The author proves that despite the clear priority of the European perspective, Serbia has longterm and traditional relations with Russia. The question is how to use this fact for the best future. The article offers different choices of the development of this possibility.*

***Key words:** political influence, trouble Serbia-EU-Russia, economic relations between Russia and Serbia, strategic planning of foreign policy.*

Русија и Србија су традиционални историјски партнери. Ипак, у првој деценији 21. века земље Југо-Источне Европе као главни спољнополитички приоритет изабрале су правац према европској интеграцији: скоро све су постале или пуноправне чланице НАТО, или склопиле су са алијансом споразум о сарадњи. 2004. године Словенија, 2007 године Бугарска и Румунија су постале чланице ЕУ, од јула 2013 године и Хрватска је постала члан ове организације. Црна Гора, Македонија, Албанија и Србија имају статусе кандидата. Овај основни фактор спољне политике пост-југословенских држава Русија не може да не узима у обзир. Скоро изгубивши за себе узузетна велика тржишта са уласком у ЕУ држава Централне и Источне Европе током 2004-2007 године, оптерећена више отпором проширењу НАТО на Исток него овом чињеницом, Русија се опаметила прекасно за остварење својих интереса на овом простору.

Зато је западни Балкан постао регион, где би ова сарадња могла добити реалне контуре и наћи се као преносилац хармонизације односа са ЕУ. Руско руководство је схватило то отприлике средином 2000-их.

Од почетка 2000-их година Русија даје предност економским односима. Првобитно, још у периоду постојања федеративне српско-црногорске државе, ови пројекти су имали карактер приватних бизнис-инвестиција и нису имали званичне подршке на државном нивоу. Током неколико година руски капитал је активно позиционирао себе у делу српске националне економије. «Беопетрол», друга по значају компанија за добијање нафте, је била откупљена руским гигантом «Lukoil». «Midlend», инвестициони фонд са руским капиталом, чија канцеларија се налази у Лондону, набавио је «Karneks» (главни у земљи комбинат у области производње меса и прерађевина од меса), мрежу ресторана «Стари Град», део луке Панчево на Дунаву. Улагање капитала у Панчево, осим свега осталог, дозволило је Русији контролисати ток робе, коју транспортују по Дунаву, посебно из Украине. Још један инвестициони фонд са руском капиталом, «Solford», регистрован на Гибралтару, узео је под своју контролу предузећа за производњу млека и посластичарских производа.

Од средине 2000-их година у руско-српском економском дијалогу првостепено место почиње заузимати енергетски сектор. Испричавајући се, хтела бих истакнути да не вреди пуштати из вида ту чињеницу што и ови пројекти немају као свој циљ постизање одређених резултата конкретно у региону, без обзира на сву институционалну подршку и реално значење за балканске земље. Пројекти у енергетској сferи имају за свој циљ реализацију политичких и економских интереса Русије у Европској Унији. Подједнако, обазирујући се на читав регион, нема потребе селектовати Србију као апсолутно приоритетног партнера. У овом погледу Руска Федерација има отприлике подједнако развијене односе са свим државама западног Балкана. Као доказ се служи много боље развијени економски односи са Црном Гором, њена погодна инвестициона клима. Хрватска је, током процеса прикључења ЕУ, признала своје држављане руског порекла националном мањином са свим истицаним правима. То значи да је Србија само саставни елеменат при изградњи односа између Русије и Западног Балкана.

Озбиљну улогу у трансформацији руско-српских односа и односа Србије са земљама-чланицама Европске Уније је одиграла криза 2006 године, везана за издвајање Црне Горе и престанка постојања федеративне српско-црногорске државе. Ово је аутоматски подигло на површину косовски проблем, у процесу решавања којег су односи са Европском Унијом ушли у ћорсокак, а Русија је изгледала, чинило се, као јединствени доследан заштитник стандарда међународног права и интереса Србије. 2008 године демократско руководство Републике Србије уочи избора је успело на неко време нивелирати ову компликованост. Први пут после много година Борис Тадић и његове колеге успели су спојити и у српској националној свести и у политичкој тактици принцип «Ми смо и Запад, и Исток», «Ми смо и са Европом, и са Русијом». Уочи избора Борис Тадић је потписао са ЕУ Споразум о стабилизацији и придруживању и Споразум о сарадњи у области нафтне и гасне привреде са Русијом. Чинило се да ће управо такав избор донети дуготрајну стабилност у односе између Србије и ЕУ, рационализам у перцепцији Русије у Србији. И то што на крају ово може да утиче позитивно на развој тространих руско-српских-европских односаⁱ.

25 јануара 2008 године у Москви је био потписан Споразум између Владе Србије и Владе Руске Федерације у области нафтне и гасне привреде. Србија је њега ратификовала у септембру 2008 године, а ступио је на снагу у децембру исте године. Већ на почетку 2009 године министар спољних послова Русије Сергей Лавров изјавио је да су обе стране – и руска, и српска – расположене за срећивање стратешког партнериства у целиниⁱⁱ.

Оносе између Русије и Србије током 2009. године су заиста изашли на ниво, којег није било већ много деценијаⁱⁱⁱ. Сарадња постоји у привреди, економским и војно-политичким сферама. Са Србијом је био потписан уговор о изградњи српског дела гасовода «Јужни ток»; «Нафта Индустриса Србије» је била фактички продата Русији (контролни пакет акција је добио «Gazprom»). У подземном плинском резервоару «Банатско Двориште» били су отпочети радови за његову квалитативну реконструкцију. Све ово, осим енергетских, несумњиво, политички споразуми. Помоћу ових споразума се реализују не само српски већ и руски интереси. На њих може додати и ту чињеницу што списак робе, која не потпада под порезе или која се увози са ниским порезима, значајно се проширио уз потписивање додатних протокола Споразума о слободној трgovини. Ово, ће, несумњиво, појачати руски бизнис у Србији^{iv}.

Добро је кад су економски односи засновани на политици, историји, култури. Међутим, пракса економског развоја показује да развој може добити успон само кад једна или друга земља има неке природне предности и зна да их искористи. Примери различитог типа у Европи су Ирска, Польска или Луксембург.

Ирска је постала платформа за продирање робе и услуга на велико интегрисано европско тржиште због поништавања административних препрека и нарочито повољне пореске климе. Она је постала врата ЕУ за «треће државе».

Польска. Велики реални сектор економике, присуство приличне количине малих и средњих предузећа, одлично коришћење средстава од Европске Уније за инвестиције у польску економију. Све ово је обезбедило приличну стабилност и одрживост развоја „новог члана“ европске интеграције у поравнању са осталим периферијним земљама ЕУ у време светске економске кризе.

Луксембург. Кад су основна дела индустрије широм Европе почела падати у пропаст (на пример, производње челика), Луксембург је направио маневар с тачке гледишта ресурсне базе. Држава је направила веома атрактиван и привлачан финансијски центар. По својим размерима он је неколико пута виши од бруто прихода целе ове земље. Као резултат – најмања држава Европе има највећи приход по становнику.

Постављам, онда, једно веома природно питање: које су предности на располагању Србије? Одговор ми брзо пада на памет: ово су посебни односи са Русијом. Али имати предност није доволно за цели посао. Како смо говорили раније треба знати на који начин их искористити. За ово је потребно да Србија ипак постане врата у малу Европу за Русију. Ово значи да она постане врата на широко интегрисано европско тржиште робе, услуга и инвестиција за руски бизнис и руске држављане. Србија је битна не само као пријатељска земља. И није баш уопште битна као таква (у том смислу). Она је примамљива као база за рад у широм европском контексту. У случају да Србија неће успети да постане та платформа за Русију, имајући у виду њен доста ограничен потрошачки капацитет, сарадња између Русије и Србије ће такође остати ограничена. Тренутно стање то само доказује. Ако би српско тржиште било привлачно само по себи, онда би већ било пуно конкурената. Између осталог, сарадња са Русијом је потребна за Србију да не постане «патија»

Европе и аутсајдер ЕУ, да не постане најслабији играч у Европи који нема никакве силе иза себе осим жеље да буде члан европске породице. Брисел је већ припремио ову судбину за Србију. То се лако види по тону преговора око косовског питања и даљег интегрисања са ЕУ. Ово само значи да Србија увек мора имати резервни план иза себе, и сада, кад води преговоре са ЕУ, и затим, кад ће једном постати члан ЕУ. За Србију на сваком нивоу – економске градње, унутрашње модернизације, будућих преговора са ЕУ – најбитније је да Београд ни под каквим условима не одустане од сарадње са Русијом и услова важећих за ову сарадњу. У противном случају, нажалост, ова балканска земља ће увек бити поништена од стране својих западних партнера.

Чини се, да је глобална економска криза морала убедити све земље да је неопходно ујединити се пред заједничким непријатељем, али доживели смо потпуно обрнути тренд. Борба за тржишта, инвестиције, сировину, узврат пореза се појачала. Скоро су све земље почеле јачати њихову компетитабилност на било који начин. Језгро свих мера – олакшање социјалног терета државе, смањење цене рада, дозвола скоро пуне слободе за бизнис. Углавном, компетитабилност по коју цену. Србија не може да остане са стране. Она ће морати спровести исте структурне реформе као и све остale. Један од најбитнијих задатака – уклопити овде односе са Русијом, што је не само могуће већ и неопходно. Двоструко би морало дати Русима исте могућности које ће важити и за друге бизнис-структуре из трећих земаља. Истовремено треба поразмислити како је могуће подићи економске, извршне везе јос на виши ниво. Користећи политичку сличност и близину, сличну историјску прошлост, одсуство језичких препрека, радићи на олакшавању административних процедура. Не мора да се плаши спајања и прогутања предузећа. Још једна превентивна мера – креирање различитих предузећа, укључујући и заједничке руско-српске.

Друга прича – преговори са Европском Унијом. То је бајка да треће државе аутоматски добијају од прикључивања својих партнера. То није тако. Интеграција је освајање тржишта али уз помоћ административних и политичких мера. Функционисање на истом једном тржишту за предузећа из држава ЕУ је много лакше него за њихове колеге који долазе из држава аутсајдера. Они могу добити све предности, аутсајдери – само ограничења. Они добијају кредите за мањи порез, имају прелаз за фондовне уговоре, користе гаранције и подршку на наднационалном нивоу ЕУ у целокупности. Да ли ће

све бити као и увек или ће недискриминација бити обезбеђена руским физичким и легалним лицима у потпуности зависи од преговарачког тима Београда у ЕУ. Они морају пратити ту позицију од почетка и до краја преговора не попуштајући ни један корак.

Други аспект истог проблема су технички регламенти. Безусловно потчињавајући се техничким условима ЕУ, Србија ће уништити унутрашње препреке за експанзију на своје тржиште партнера из ЕУ. Од овог се не може побећи. То су правила игре. Истовремено земља ће да се њима огради од читавог остатка света. Укључујући и Русију. Веома је важно побећи од тих услова. Исто важи и за антидемплинг процедуре ЕУ и уговор о недоласку продаваца на тржиште више од неке одређене количине. О томе колико је битно правилно изградити односе са ЕУ сведоче и тренутни односи између ЕУ и САД. Сви знају о њиховој тесној сарадњи. Обим спољне трgovине и ниво узајамне протече су огромни. Међутим, тренутно су започети преговори о потписивању уговора о зони евроатлантске слободне трgovине. Језгром уговора неће постојати царинске и порезне тарифе и њихово разумно снижење, садржај биће посвећен сасвим другим стварима. На пример, зближавање правног регулисања и стандарда. Француска има приличну тензију по овом питању. Поука за Србију и Русију је овде више него очигледна. Србија може сачувати себе као плацдарм за улазак Руса на европско тржиште само ако она још при почетку преговора прода верну стратегију њене позиције према ЕУ. Другим речима, ако она неће дозволити да се обавеже са свим тим органичењима у трgovини са трећим земљама на шта ће ЕУ посебно обраћати пажњу. Ово је веома тежак задатак. Европска комисија ће преговоре водити са позиције сile. Србија ће, највероватније, одиграти улогу стране која моли. Али ако српска дипломатија, српски преговарачи успу у овом задатку, Србија ће добити дупло. Србија ће сачувати могућност за конструисање посебних односа са Русијом и истовремено добиће „бинго“ у игри са Европском Унијом.

Све ово нису само честитке за рођендан или Божић. Како је могуће реализовати такву стратегију добро показује следећи пример. Један од реалних пројекта Русије и Србије је Центар за ванредне ситуације.

Руско-српски хуманитарни центар је био основан на основу Споразума између Владе Руске Федерације и Владе Републике Србије о сарадњи у области ванредног хуманитарног реаговања,

превенције елементарних непогода и технолошких хаварија и ликвидације њихових последица од 20. октобра 2009. године. 25. априла његова делатност је званично почета.

Потреба за Центром потврђује се резултатима његовог рада. Лети 2012. године авијација Министарства за ванредне ситуације Русије је активно коришћена у гашењу природних пожара на територији Србије и суседних држава региона. Рад Министарства за ванредне ситуације Русије у време гашења шумских пожара на територији Србије је добио подршку и био је одобрен руководством Србије и Европског Савеза. Са своје стране, Влада Србије је приметила знатну неопходност у његовом функционисању. Осим тога, хуманитарна помоћ је била пружена косовским србима и становништву Србије.

Један од најактуелних аспеката делатности Центра је разминирање. У јесен прошле године био је завршен петогодишњи програм помагања Србији у разминирању, током реализације којом је очишћено више од 3 милиона квадратних метара територије, пронађено и истребљено више од 11 хиљада експлозивних предмета. Један од првих је био разминиран аеродром града Ниш, где се у садашње време и базира Центар.

Центар је заиста неопходан. Европа пати од различитих удара стихије. На пример, ватра све чешће се дешава широм Европе. Заједничке силе ЕУ и Русије за борбу против њих је логична неопходност и претпоставка за сарадњу. Знајући о томе, Русија предлаже да појача активност свог центра у Србији за цели Северни Медитеран. Али Брисел, како може, спречава реализацију руске иницијативе. Он је провео добровољну интеграцију (али на основу силовитих одлука) и у области борбе са ванредним ситуацијама. Све мора да се ради преко координације од стране Европске комисије. Ово значи да у току потписивања уговора са ЕУ Београд треба да сачува статус Центра и предвиди проширење његових активности на простор и ЕУ. У случају да он успе, Србија ће добити предности у погледу на све друге земље: генератор сарадње у овој битној сфери и генератор различитих перспективних економских пројеката. Ако не успе и не предвиди, онда ће изгубити и све то што за сад има.

Кључно питање за Србију – очување Уговора о слободној трговини са Русијом и та права која овај докуменат нуди Србији и након потписивања споразума са ЕУ. Овај уговор је много битнији него, на пример, Стратешко партнерство Русије и Србије.

Потписани у Сочију 24. маја 2013 године Споразум о стратешком партнериству Србије и Русије не може се сматрати као нешто изванредно. Доста таквих споразума има и Србија и Русија, они су пријатни, сведоче о пријатељским односима и добним намерама, али нису нешто обавезно. Више од тога, однос према њему чак у Србији није једнозначен: «Практично за четири године преговора и после три слична документа већ потписана са Италијом, Кином и Француском, дошао је ред и на Русију. Само што овај задњи споразум склопљен је у том тренутку кад он може бити перцепцијан двосмислено, чак и погрешно, посебно у Берлину...»^v. Проблем и истовремено «прозор» могућности у вези са споразумом није у његовом потписивању него у томе што у перспективи он, подједнако са Уговором о слободној трговини између Русије и Србије отворено се не слаже са условима чланства у Европској унији. Са кретањем Србије према ЕУ Споразум о слободној трговини од 2000 године и његов Протокол од 2011 године изгубиће своју снагу, што неће дозволити Србији да извози своју робу, на пример, пољопривредну (а ово је 14% извоза Србије за Русију). Неке од раније постигнутих уговора могу бити денонсирани. Као резултат земља се може лишити могућности реализације своје квалитетне робе, али неспособне за конкуренцију на европском тржишту. Ово је очигледно»^{vi}. Али ово је очигледно не само за русе него и за европљане. Све зависи од срба. Ако они не могу изградити паметну и доследну контраигру, онда ће њихове шансе за постизање компромиса у важним за њих питањима на путу ка чланству у ЕУ значајно повећати. Ако ће продолжити постојећом линијом онда у дуготрајној перспективи судбина Споразума о стратешком партнериству са Русијом није завидна. Очигледно, срби су склопили данас овај споразум само са циљем спољне демонстрације отпора тензији са стране Бундестага^{vii}.

У складу са правилима STO, учешће његових члана у уговорима о слободној трговини нема никаква ограничења. У овом смислу ако би Србија имала уговор о слободној трговини и са Русијом, и са ЕУ са правне тачке гледишта ово би било сасвим у реду. Али Европска Унија је не само зона слободне трговине, него и опште тржиште, и царински, и трговински савез. Брисел ће аутоматски пробати поставити на односе између Русије и Србије сва ограничења општег царинског кодекса ЕУ. Он ће инсистирати на раскиду споразума Београда и Москве. Као доказ своје позиције ће доводити положај о целокупности општег тржишта, садржај Уставних уговора ЕУ који приписују одбијање спољних уговора који немају сагласност са

обавезама ЕУ итд. Такви докази су пуни вештацког. Слобода трговине има везе само са улазком производње на тржиште одређене земље и извоз из ње. Слободно кретање робе без споразума се не подразумева. На опште тржиште она исто не може да се шире јер опште тржиште квалификује робу и услуге у било којој држави-чланици као произведене и учињене у било којој другој. А у овом случају ова роба и услуге су спољни. Русија је члан царинског савеза али ово не спречава Споразум Русије и Србије о зони слободне трговине.

Дакле, Београд треба да се бори за континуитетну апликацију правила STO у овом случају, а не да прати претходну праксу Европске Уније. Међутим, ако он остане један на један са ЕУ, тешко је замисливо да ће он успети. Оптимални излаз из ситуације – старт консултација између Београда и ЕУ са учешћем Русије, али ово треба да се деси на време. Осим тога, улазак Србије у ЕУ је дугорочна и даљна перспектива. Постоји вероватноћа да ће ЕУ признати стварност Царинског и Евроазијског Савеза и ова реалност ће бити узета у обзир у Темељном Споразуму између Русије и ЕУ, преговори о потписивању који су тренутно скоро замрзнути.

Желим да још једном истакнем да је реч о стратешком спољнополитичком планирању, о тешком раду за позитиван резултат. Стратегији морају да претходе тактички кораци и одговарајуће мере реализације. Ако српска страна настави да се клони од стране на страну, ми ћемо доћи у ситуацију коју најбоље описује познат израз Виктора Черномирдина: „Желели смо да урадимо што боље, а урадили смо као увек“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ентина Е. (Волкова Е.Г.), (2011) Још један пут у Европу: од неразрушиве Југославије према недељивој Србији. Екатеринбург, 2011. Страна 212
2. Интервју амбасадора Руске Федерације у Републици Србији А.В.Чепурине часопису «Геополитика». Мај 2013. Преузето са сајта <http://www.ambasadarsije.rs/ru/vesti/intervju-avcepurina-zurnalu-geopolitika>
3. Изјаве за медије на основу резултата руско-српских преговора. 20 октобар 2009 године. Преузето са сајта <http://news.kremlin.ru/transcripts/5782>

4. Изјаве за медије на основу резултата руско-српских преговора. 24. децембар 2008 године. Преузето са сајта <http://kremlin.ru/transcripts/2599>
5. Петровић Жарко (2010) Руско-српско стратешко партнерство: садржина и домашај. Односи Русије и Србије на почетку XXI века. Београд: ИСАЦ фонд. стр. 27-28
6. Руска романца по европском такту. НИН онлине. 23 мај 2013. Преузето са сајта www.nin.co.rs/pages/issue.php?id=78763

ⁱ За више детаља гледајте: Ентина Е. (Волкова Е.Г.), (2011) Још један пут у Европу: од неразрушиве Југославије према недељивој Србији. Екатеринбург, 2011. Страна 212

ⁱⁱ Изјаве за медије на основу резултата руско-српских преговора. 24. децембар 2008 године. Преузето са сајта <http://kremlin.ru/transcripts/2599>

ⁱⁱⁱ Изјаве за медије на основу резултата руско-српских преговора. 20. октобар 2009 године. Преузето са сајта <http://news.kremlin.ru/transcripts/5782>

^{iv} Петровић Жарко (2010) Руско-српско стратешко партнерство: садржина и домашај. Односи Русије и Србије на почетку XXI века. Београд: ИСАЦ фонд. стр. 27-28

^v Руска романца по европском такту. НИН онлине. 23 мај 2013. Преузето са сајта www.nin.co.rs/pages/issue.php?id=78763

^{vi} Интервју амбасадора Руске Федерације у Републици Србији А.В.Чепурине часопису «Геополитика». Мај 2013. Преузето са сајта <http://www.ambasadarusije.rs/ru/vesti/intervju-avcerpurina-zurnalu-geopolitika>

^{vii} Руска романца по европском такту. НИН онлине. 23 мај 2013. Преузето са сајта www.nin.co.rs/pages/issue.php?id=78763